

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

O'SMIR YOSHIDA EGOISTIK JIHATLAR VA OILA TARBIYASIDA UNING O'ZIGA XOS IJTIMOIIY -PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Gadayeva Munira Muxamedovna

Osiyo Xalqaro Universiteti

“Pedagogika va psixologiya” kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbek oilalarida o'smirlarning egoizm muammosining ijobiy va salbiy psixologik xususiyatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari mavzusi doirasida ijtimoiy-psixologik, diniy-falsafiy, sotsiologik ma'lumotlarni tahlil qilish psixologik xususiyatlari yoritilgan

Kalit so'zlar: egoizm, xulq motivlari, differensial, ekspressiv va vaziyatli axborotlar, kommunikativ xususiyatlar, kongruentlik va konform ustanovkalar.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОБЛЕМЫ ПОДРОСТКОВОГО ЭГОИЗМА В УЗБЕКСКИХ СЕМЬЯХ

Аннотация. В данной статье то, что подростковый возраст является трудным и сложным периодом семейного воспитания, связано со многими психологическими, физиологическими, социальными факторами и всеми сторонами развития в этот период: физическими, психическими, нравственными, социальными и т.д. подростка, в физиологических состояниях его психики, его тела, в его социальном положении, в семейном воспитании выделены психологические особенности эгоизма, свойственные подростку.

Ключевые слова: эгоизм, детерминант, мотивы поведения, дифференциальная, экспрессивная и ситуативная информация, коммуникативные характеристики, конгруэнтность и конформные установки.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SELFISHNESS IN ADOLESCENT PERIOD IN THE FAMILY

Annotation. In this article, the fact that adolescence is a difficult and complex period of family education is associated with many psychological, physiological, social factors and all aspects of development during this period: physical, mental, moral, social, etc. a teenager, in the physiological states of his psyche, his body, in

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

his social status, in family upbringing, the psychological characteristics of egoism characteristic of a teenager are highlighted..

Key words: egoism, determinant, behavioral motifs, differential, expressive and situational information, communicative properties, congruence, and conformal ustanovkas.

Kirish. Farzand tarbiyasi doimiy ravishda oilalarning asosi vazifasi hisoblanadi Ayniqsa oilaning o'smir yoshdagi bolalarining aqliy rivojlanishiga ta'siri hozirgi paytda alohida ahamiyatga ega bo'lgan mavzudir. Ushbu muammoga ilmiy qiziqish zamonaviy oilalar faoliyat ko'rsatadigan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning murakkablashishi, bolalar va ota-onalarning jismoniy va ruhiy holatining yomonlashishi, ajralishlar sonining ko'payishi va oilaviy munosabatlarning buzilishi bilan bog'liq.

Bolaning aqliy rivojlanishi sharoitida oila faoliyatining turli jihatlarini ilgari tadqiqotchilar e'tiborini tortganidek (R.Zazzo, I.S. Kon, G.A. Kovalev, A.A. Leontiev, A.N. Leontiev, M.Mead, K.R. Rojers, D.B. Elkonin) va hozirda ko'plab olimlarning qiziqishini uyg'otmoqda (A. G. Asmolov, A.Y. Varga, A.K. Vodneva, D.V. Zaytsev, A.I. Zaharov, V.V. Belgi, K.B. Zuev, A.V. Maxnach, V.M. Miniyarov, L.F. Obukhova, E.A. Sergiyenko, A.S. Spivakovskaya, A.V. Suxarev, I.L. Stepanov).

Oilaning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarining bolaning nutqini rivojlantirishga ta'siri bilan bog'liq muammolar ko'pincha turli soha mutaxassislarining e'tiboriga tushdi, munozara mavzusiga aylanadi, ammo shunga qaramay, ular haligacha yetarli darajada o'rganilmagan. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, nutqni rivojlanishida nuqsoni bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalar soni har yili o'sib bormoqda va nutq buzilishlarining o'zi tobora murakkablashib bormoqda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, bolaning nutqni rivojlantirishdagi kechikishi ota-onalar uchun katta maktabgacha yoshda aniq bo'ladi, bundan tashqari, yaqinlashib kelayotgan maktab ta'limi nutqni rivojlantirishning ma'lum darajasini talab qiladi. Shu bilan birga, ushbu yoshdagi nutqni rivojlantirishda kechikishni tuzatish mutaxassislar uchun muammoni keltirib chiqaradi, uning yechimi psixologik resurslarning maksimal miqdorini, shu jumladan oilani jalb qilishni talab qiladi. Xususan, oilaviy rollar va ularning taqsimlanishi, oilaning barqarorligi va muvaffaqiyati, birgalikdagi oilaviy faoliyat,

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

nikohdan qoniqish, oiladagi hissiy munosabatlar, turmush o'rtog'lar o'rtasidagi aloqa xususiyatlari bolalar nutqini muvaffaqiyatli rivojlantirish shartlaridan biridir.

Ba'zi ishlarda bolaning jinsi (K. Jeklin, E. Makkobi, K. Nagle), yashash joyi (A. G. Ruzskaya), ota-onalarning ijtimoiy - iqtisodiy holati va ma'lumot darajasi (E. Xof-Ginsberg, P. K. Kerig), oilaning konfiguratsiyasi va ko'p sonli siblinglarning mavjudligi (T. N. Andreyeva, G. R. Dobrova, T. A. Dumitrashku, T. N. Trefilova), nutq muhiti (E. I. Tixeyeva), onasi bilan o'zaro munosabatlar (I.S. Kon, E.O. Smirnova, T.M. Sorokin, R.V. Ovcharova, G.G. Filippova), oilaviy tarbiya uslubi (P. K. Kerig, D.N. Chernov), bolaning ota-onasi bilan aloqasi tabiati (T.F. Bazilyevich, T.V. Kolyadina, P.K. Kerig, E.Reynshteyn), tengdoshlari bilan muloqot (M.I. Lisina, A.G. Ruzskaya, V.Vetrova, M. G. Elagina) bolalarning nutq rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin.

Mahalliy fanda oila xususiyatlari va bolalar nutqining o'zaro bog'liqligini o'rganishning asosiy qismi umumiy va tibbiy psixologiya, ontolingvistika fan sohasida ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar doirasida nutqni o'rganish yetishmovchiligi bilan amalga oshiriladi. Bundan tashqari, ilmiy adabiyotlarda oilaning ba'zi ijtimoiy - psixologik xususiyatlarining erta (K. N. Belogay, L. F. Obuxova, N. A. sonina, O. A. Shagraeva) va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar nutqining rivojlanishiga ta'siri (T. N. Trefilova, D. N. Chernov), bolalar nutqini shakllantirish katta maktabgacha yosh va uning oilaning ijtimoiy - psixologik xususiyatlari bilan o'zaro bog'liqligi yetarlicha o'rganilmagan. Ayrim nashrlarda (G. R. Dobrov, A. A. Zolotareva) oilani katta maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini rivojlantirish uchun manba sifatida har tomonlama ko'rib chiqish vazifasi qo'yilgan. Shu bilan birga, nutqni rivojlantirish jarayonini belgilaydigan ijtimoiy-psixologik sharoitlar asosan bolalarning ma'lum bir toifasi (maktabgacha yoshdagi somatik kasal bolalar, mushak-skelet tizimining buzilishi bo'lgan bolalar, hissiy sohasi buzilgan bolalar) misolida o'rganiladi, ammo umuman olganda aqliy sog'lom bolalarda nutq tarkibiy qismlarini shakllantirish mexanizmlariga yetarlicha e'tibor berilmaydi.

Ilm-fanda bolaning nutq ontogenezing o'zgaruvchanligiga ta'sir qiluvchi biologik va ijtimoiy omillarni aniqlashga urinishlar qilinmoqda, ammo shahar va qishloq bolalarining nutqini rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik determinantlari tizimi, oilaviy faoliyatni tashkil etishga, siblingning mavjudligiga qarab, hozirda aniqlanmagan.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

Tahlil va muhokama. Shunday qilib, tadqiqot e'tiboridan tashqari, oilaning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari va katta maktabgacha yoshdagi bolaning nutq rivojlanishining individual ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik muammosi paydo bo'ldi. Boshqacha qilib aytganda, katta maktabgacha yoshdagi shahar va qishloq bolalarida nutqni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik determinantlari oilaviy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari, oilaviy shaxslararo aloqa, oilaning konfiguratsiyasi bilan bog'liq holda etarlicha o'rganilmagan, bu dissertatsiya mavzusini belgilab bergan.

Xorijiy mamlakatlarda oila va nikoh muammolarining ortib borishi munosabati bilan, so'nggi yillarda oilaviy masalalar quyidagi ikki yo'nalishda o'rganilmoqda:

a) jamiyat tomonidan oilaga nisbatan alohida munosabatning shakllanayotganligi, ya'ni nasl qoldirish, bolalar tarbiyasi kabi qator ijtimoiy rollar ahamiyatining ortishi;

b) oilada sodir bo'layotgan ayrim salbiy hodisalar, jumladan, oilaviy ajrimlarning ko'payishi, bolalar tarbiyasidagi kamchiliklar, o'zaro munosabatlardagi turli xil nizolar, er-xotin mojarolarini ortishi kabi holatlarning jamiyatga keltirayotgan zararining ortishi kabilar.

XXI asr oilasining zamonaviy qiyofasi quyidagilar bilan belgilanadi:

- *Ota-onalarning alohida roli.* Zamonaviy jamiyatda bolalik davri uzaygan sharoitda bolalarni tarbiyalash, rivojlantirish va o'qitish uchun ota-onalar javobgar bo'ladi. Ota-onalar bolalar uchun jamiyatning kattalar a'zosi maqomini olgunga qadar - maktabni tugatgunga qadar va ma'lum jihatlarda - oliy ma'lumot tugaguniga qadar huquqiy, moddiy va ma'naviy-axloqiy javobgarlikni o'z zimmlariga oladilar.

- Oila tizimi ancha ochiq: zamonaviy jamiyatda turmush qurish oson, lekin ajrashish ham oson, turmush o'rtoqlar o'zlarining ustuvor qadriyatlar tizimidan kelib chiqib, o'z oilasining kelajakdagi taqdirini erkin belgilash huquqiga ega.

Egoizm (lotincha egodan - men) - bu hayotiy pozitsiya bo'lib, unga ko'ra insonning shaxsiy manfaatlarini qondirish eng yuqori yaxshilik deb hisoblanadi va shunga ko'ra, har bir kishi faqat shaxsiy manfaatlarini maksimal darajada qondirishga intilishi yaqqol namoyon bo'ladi, boshqa odamlarning manfaatlarini yoki umumiy manfaatlarini buzish kabi holatlarni kiritish mumkin. Egoizm altruizmga qarama-qarshidir. Ikkinchisidan farqli o'laroq, bu aniq, me'yoriy tarzda aks ettirilgan axloqiy pozitsiya emas; egoizm haqiqiy axloq tavsifining axloqiy-

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

falsafiy umumlashtirish mahsulidir va axloqiy ta'limot sifatida bu umumlashtirishga ikkinchi darajali qayta qurish natijasidir. Faqat egoistik axloq va xarakterlarni axloqiy-falsafiy va axloqiy tanqid qilishda egoizm ma'lum bir me'yoriy va xulq-atvor modeliga umumlashtirildi.

Xulosa. O'zbekiston Respublika maktablarida olib borilgan tajribalar va kuzatishlar har qanday o'quv fani materiallarini o'zlashtirishda (o'rganishda) tafakkurning ko'pqirrali, ko'pyoqlama tarzda rivojlantirishni amalga oshirishning zaxira va imkoniyatlari hali ko'p ekanligini ko'rsatdi. Shu boisdan murakkab, lekin sharaflil vazifani maktab ta'lim tizimi amaliyotiga joriy qilish uchun ichki imkoniyatlarni qidirish va ulardan oqilona foydalanish darkor. Ta'limda tafakkur jarayonini rivojlantirish uchun, eng avvalo, o'qitishni ilmiy asosda rejalashtirish va uni oqilona tashkil qilish lozim.

Oilalarida o'smirlarning egoizm muammosining ijobiy va salbiy psixologik xususiyatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari mavzusi doirasida ijtimoiy-psixologik, diniy-falsafiy, sotsiologik ma'lumotlarni tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarni shakllantirdik: Bugungi kunda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasiga katta e'tibor qaratilayotgani bejizga emas. Zero, raqobatbardosh kadrlar, yoshlar jamiyatni tayanchi hisoblanadi. Bu borada psixolog kadrlarning o'rni beqiyos. Chunki, sog'lom psixologik muhitni yaratish, jamiyatda psixologik salomatlikni ta'minlashda ularning o'rni katta. Shunday ekan, o'smirlarning altruistik xulq motivlarini emperik o'rganish dolzarb ahamiyatga ega. Shu boisdan oiladagi o'smir yoshidagi bolalarning egoistik xulq motivlarining ijtimoiy - psixologik xususiyatlarini o'rganish orqali uni rivojlantirishning amaliy imkoniyatlarini oshirish zarurati tug'ilmoqda. Buning uchun o'quv fanining o'ziga xos xususiyatlaridan o'quvchilarning kamol topganlik darajasidan, aqliy imkoniyatlaridan kelib chiqqan xolda ta'lim jarayoniga yondashish o'quv-tarbiya samaradorligini oshiradi, XXI asr talabiga javob beradigan har tomonlama taraqqiy qilgan o'smir o'quvchilar shaxsini barkamol qilib shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Абдусатторова О.А.. Оила муҳитида ўсмирларда шаклландиган идентификациянинг гендер хусусиятлари // Психол.ф.н. илмий дараж. олиш учун ёзилган дисс. автореф.-Т., ЎЗМУ 2007. – 22 б.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 4, 30 Апрель

2. Гендер тадқиқоти асослари курси хрестоматияси: Олий ўқув юртлири учун тавсия қилинади // Илмий муҳаррир: проф. Ў.Абилов; Рус тилидан қисқартирилган таржима: доц. З.Бобоева, З.Усмонова. – Т.: Ўзбекистон, 2003. – 276 б.

3. Кон I.S. О'смирлик psixologiyasi: (Shaxsni shakllantirish muammolari). Darslik Pedagogik talabalar uchun qo'llanma. Inst. – М.: Та'lim, 1979. – 175 б.

4.Жабборов Х.Х. Ўсмирларда мафкуравий иммунитет шаклланишининг психологик омиллари: Психол. фанлари... фалсафа доктори (PhD) диссер.автореф. –Т., 2019. – 162 б.

5.Жабборов Х.Х. Ўсмирларда мафкуравий иммунитет шаклланишининг психологик омиллари: Психол. фанлари... фалсафа доктори (PhD) диссер.автореф. –Т., 2019. – 56 б.

6.Shoumarov G'. B, Shoumarov Sh. B, "Muhabbat va oila" T.:ibin Sino 1994. 120-бет.

7.“O'zbek oilasining etnopsixologik muammolari” (Respublika ilmiy amaliy anjuman ma'ruzalarining qisqacha bayoni) T.: 1993.